

зависимости от условий их функционирования.

Литература

1. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: Учебник / Под общей ред. А. А. Аузана. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 416 с.
2. История экономических учений / Под ред. В. Автономова, О. Ананьева, Н. Макашевой: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 784 с.
3. Капелюшников Р. И. Экономическая теория прав собственности. – М.: ИМЭМО, 1990.
4. Олейник А.Н. Институциональная экономика. – М.: ИНФРА-М, 2000.
5. Шаститко А.Е. Неинституциональная экономическая теория. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ТЕИС, 1999.

Надійшла 14.7.2005 р.

УДК 330.34.014.2: (330.341.1+330.322.5)

А.О. КАСИЧ

Кременчуцький державний політехнічний університет

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ЧИННИКИ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Розглянуто чинники економічного зростання трансформаційних систем: інвестиційні ресурси, технологія, людський фактор, організація праці. Узагальнено теоретичні підходи до цієї проблеми вітчизняних та зарубіжних авторів.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення економічного зростання є актуальною для будь-якої економічної системи. Коли в умовах розвинутої економіки відбувається скорочення темпів економічного росту, наприклад, з 2,5 % на рік до 2 %, то піднімається питання про входження країни в економічну кризу. В науковій літературі [1, 7, 9], і сьогодні, досліджуються причини Великої депресії в США, економічного спаду 80-х років в Аргентині, 10-літнє перебування в стані застою економіки Японії. Україна пережила період, коли протягом тривалого часу обсяг основні макроекономічні показники характеризувався стійкою тенденцією скорочення (з 1990 по 2000 рік спад ВВП перевищив 2,5 рази). Та і після відносної стабілізації макроекономічних показників на початку 2000-х років впевненості в незворотності економічної динаміки не має.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В якості теоретичної основи наукових досліджень економічної динаміки можна використовувати роботи таких класиків теорії росту, як Дж.М. Кейнса [6], Р. Харрода [10], Р. Солоу [11] інших. Однак роботи сучасних і вітчизняних, і зарубіжних вчених [1, 3, 5, 7, 9] дають можливість під новим кутом оцінити економічну динаміку не лише розвинених систем, а й трансформаційних, до яких відносять економіку України.

Мета статті – дослідити чинники економічної динаміки трансформаційної економічної системи та визначити роль інноваційно-інвестиційної складової у цьому процесі.

Основна частина. Для визначення чинників економічної динаміки та дослідження їх природи використаємо криву виробничих можливостей, яка відображає максимальну кількість різних видів продукції (наприклад, інвестиційних товарів та споживчих товарів), що виготовляється країною. Крива виробничих можливостей також може бути використана для визначення галузевої структури господарського комплексу, яка була б зорієнтована на забезпечення економічного зростання. Співвідношення у структурі виробництва інвестиційних та споживчих товарів свідчить про: проїдання системою поточного капіталу чи її намагання створити умови для розширення споживання в майбутньому за рахунок напрацювання інвестиційних товарів в поточному періоді. «Розумна» економічна система намагатиметься відмовитись від поточного проїдання на користь майбутнього, тобто активно буде стимулювати розвиток виробництва інвестиційних товарів.

Крім того, слід розрізняти економічне зростання та економічний розвиток системи. У роботі [2, с. 78] набуття економікою рівня максимального випуску при наявних ресурсах називається процесом стабілізації. Економічне зростання традиційно на графіку кривої виробничих можливостей розуміється як зміщення кривої виробничих можливостей праворуч-вгору. В цілому стабільний розвиток характеризується наступними ознаками: по-перше, в довгостроковому періоді досягаються середні (та вище) темпи росту для систем даного типу; по-друге, внутрішня структура системи трансформується і постійно адаптується до змін зовнішнього середовища; по-третє, система сама в певній мірі може вплинути на процеси, що відбуваються в зовнішньому середовищі. Економічне зростання на сучасному етапі набуває рис, які все більше притаманні для постіндустріальної економіки, та проявляється не в кількісних показниках, а в швидкому розповсюдженні передових технологій, розширенні сфери послуг, покращенні умов життя людей та оздоровленні екології.

Будь-яка точка всередині кривої трансформації свідчить про неповну зайнятість ресурсів, наприклад, трудових. Ситуація, коли економічна система функціонує в умовах повної зайнятості ресурсів не є практично

можливою, оскільки навіть планова командно-адміністративна система колишнього СРСР характеризувалась прихованим безробіттям. За умов ринкової економіки забезпечити повну зайнятість працездатного населення фактично не можливо, а відтак будь-яка економічна система не досягає максимальних виробничих можливостей.

Традиційне розуміння чинників економічного зростання – це зміни ресурсів (перш за все, інвестиційних) та технологій.

Розвинуті країни є економічними системами з надлишковими інвестиційними ресурсами. А тому проблема інвестиційного забезпечення економічного зростання не є актуальною. Однак темпи економічного зростання розвинутих економічних систем відносно невисокі – 2-3 % на рік. Це пояснюється тим, що формується надлишок інвестицій в економічній системі, а далі починає спрацьовувати закон спадної віддачі, тобто здійснювані інвестиції починають характеризуватись нижчими показниками прибутковості. В таких умовах визначальним фактором економічного зростання повинен стати науково-технічний прогрес. Невідповідність темпів формування інвестиційних ресурсів та темпів розвитку науково-технічного прогресу зумовлює експорт інвестицій за кордон. Як результат розвинені країни стають основними експортерами інвестиційних ресурсів. Крім того, як свідчать дослідження Прескота Є., капіталістична економіка буде стабільною та матиме тенденцію постійного зростання і за відсутності технологічних змін та правил економічної гри.

А оскільки у світі відбулося становлення «нової економіки», економічне зростання розвинутих систем все частіше пояснюють за рахунок людського капіталу. Це, коли найважливішим активом системи є не матеріально відчутні ресурси, а інтелект, інформація, знання. У 90-х роках більш ніж 70 % росту валового національного продукту постіндустріальних держав обумовлюється підвищенням освітнього рівня працівників, поширенням інформаційних технологій [4, с. 20]. За даними ЮНЕСКО, у двадцятьох країнах працює 95 % усіх вчених світу, і саме в цих країнах доход на душу населення щорічно зростає на 200 дол. США; в усіх решта країнах щорічне зростання доходів складає лише 10 дол. США. Фактично в розвинених країнах відбувається формування технолого-соціально-економічної системи [2, с. 47]. На цьому можна було б поставити крапку. Однак дослідження економічної динаміки розвинених систем [9] Прескота Є. свідчать про те, що існує значна залежність темпів зростання не лише від традиційних чинників, а також від співвідношення вільного та робочого часу (ринкових годин). Саме скороченням рівня ринкових годин (тривалості робочого тижня) найбільшою мірою пояснюється депресивний стан економіки розвинених країн.

Тому, розв'язуючи питання забезпечення стійких темпів економічного зростання трансформаційної системи, відповіді слід шукати у площині інвестицій, інновацій, інтелекту, організації праці тощо, тобто вирішувати проблему в комплексі.

Дослідження природи економічної депресії трансформаційних систем дає можливість стверджувати, що основною причиною кризи став перехід постсоціалістичних країн до принципово «нової» для них системи господарювання. Щодо економічної кризи «по-українськи», то її результати виявились найбільш катастрофічними [8]. Період економічного спаду в Україні був найбільш тривалим – 10 років, тоді як середня тривалість кризи в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) складала 3 роки, країн Балтії – 5 років, країн СНД – 6 років. Оцінюючи масштаби спаду, також можна констатувати наймасштабнішу кризу порівняно з країнами Балтії та ЦСЄ. Так, обсяг ВВП 2000 р. у відсотках до рівня 1990 р. в Україні (крім Грузії та Молдови) залишався найменшим порівняно з усіма країнами СНД, Балтії та ЦСЄ. Враховуючи масштабність депресії важливо також дати правильну оцінку позитивної динаміки макроекономічних показників України, яка спостерігалась в 2000-2004 роках.

Нерівномірність та безсистемність відновлення розвитку окремих сфер та видів діяльності в 2000-2004 рр. дає можливість певні позитивні результати вважати виключно ростом, а не економічним розвитком. Відбулося покращення окремих показників, перш за все, в низькотехнологічних галузях, із застосуванням тих самих старих технологій шляхом підвищення ступеню використання існуючих потужностей. Тобто фактично в Україні відбувається економічне відновлення в межах колишньої структури, без радикальних прогресивних технологічних змін.

Свідченням переходу до принципово нового (постіндустріального) типу розвитку економічної системи може стати співвідношення таких сфер економіки, як сфера виробництва та сфера послуг. Той факт, що в Україні відбувається розвиток сфери послуг (змінюється співвідношення зайнятого населення між сферою матеріального виробництва та сферою послуг), ще не свідчить про перехід країни до постіндустріальної епохи. Оскільки переорієнтація зайнятого в країні населення на сферу послуг відбувається не за рахунок зростання продуктивності праці у сфері матеріального виробництва на новій технологічній основі, а виключно за рахунок обвалу у сфері матеріального виробництва та вивільненням з неї трудових ресурсів. На цій основі в Україні спостерігається один з найбільших парадоксів: на промислових підприємствах відбувається збільшення фондоозброєності працівників, як результат слід очікувати зростання продуктивності праці, яка і є першопричиною економічної динаміки системи в цілому. Однак продуктивність праці зменшується, оскільки фондоозброєність зростає не за рахунок оновленого обладнання, а за рахунок скорочення працівників виробничої сфери. Крім того, потенціал подальшого розвитку системи при цьому не формується, оскільки в країні розвивається сфера послуг, яка так само як і виробництво пов'язана із споживчим ринком, а не інноваційно-спрямованими видами.

Таким чином, складність процесів забезпечення економічної динаміки в Україні полягає в тому, що країна знаходиться не на етапі переходу від стабілізації до економічного зростання, а на етапі переходу від економічної стагнації одночасно і до стабілізації, і до економічної динаміки на основі принципово нових технологій. А така стратегія потребує значно більше інвестиційних, кадрових ресурсів, ніж система, яка стійко розвивається.

Загалом, за 15 років трансформації Україна не лише не вирішила існуючі проблеми, а, навпаки, багаторазово збільшила відставання, особливо у високотехнологічних галузях, навіть від тих країн, порівняно з якими мала однакові вихідні умови. І оскільки завдання, що постали перед Україною у площині забезпечення стійкої динаміки розвитку є надзвичайно складними, слід використовувати всі можливі заходи, які повинні бути узгоджені в межах стратегії економічного зростання держави. Основними серед них є:

1. Забезпечення завантаження виробничих потужностей діючих підприємств.
2. Створення нових робочих місць, що забезпечить вирішення проблеми зайнятості. Якщо це відбувається на тій же технологічній основі, то це економічне зростання екстенсивного типу, а якщо на новій – інтенсивний тип, що, по суті, означає економічний розвиток системи. Основним механізмом створення робочих місць є формування інвестиційних потоків.
3. Стимулювання росту доходів населення.
4. Активне стимулювання формування та притоку інвестицій різних видів, форм та галузевої орієнтації.
5. Формування науково-промислових комплексів, перш за все, в пріоритетних галузях господарства.

Висновки і перспективи подальших досліджень Зростаючі економіки мають більш високі рівні економічної динаміки, оскільки спостерігається поєднання економічної динаміки різних типів. Для того, щоб позитивна економічна динаміка не змінилась на період спаду, країни потребують обґрунтованої стратегії економічного зростання, яка базувалася б на досвіді інших країн та поєднувала б можливості використання всіх зовнішніх та внутрішніх чинників. Не вирішеними залишаються питання змісту стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку України, які потребують подальших досліджень.

Література

1. Астапов К. Условия стабильного развития экономических систем в современном мире // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 2. – С. 90-94.
2. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.
3. Борецько В. Про забезпечення прискореного розвитку економіки України // Економіка України. – 2005. – № 8. – С.20-24.
4. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / Під заг. ред. А.П. Гальчинського, С.В. Львовича, В.П. Семиноженка. – 261 с.
5. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: НІСД, 2003. – 358 с.
6. Кейнс Джон Мейнард. Общая теория занятости, процента и денег / Ассоциация российских вузов: Пер.с англ. Н.Н. Любимов. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
7. Кидланд Ф. Аргентина: “потерянное десятилетие” и последующее оживление / Кидланд Ф., Заразага К. // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 4. – С. 6-12.
8. Політика ринкової трансформації в Україні: вплив макроструктурних чинників // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. – 2003. – № 4. – С. 15-26.
9. Прескотт Є. Некоторые соображения по поводу Великой депрессии // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 3. – С. 6-11.
10. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики: Новые выводы экономической теории и их применение в экономической политике: Пер. с англ. И.К. Дашковского, Л.П. Куракова. – Гелиос АРВ, 1999.
11. Bouton Lawrence, Sumlinski Mariusz A. Trends in Private Investment in Developing Countries. Statistics for 1970-1998. The world Bank Washington, P.C. 2000. – 49p.

Надійшла 11.9.2005 р.